

ZRC SAZU

Tiskovna konferenca ob pripravi pripomb k predlogu Zakona o varovanju kulturne dediščine (ZVKD-2)

Četrtek, 13. marec 2025, ob 11.00

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Modra soba (5. nadstropje)

Gradivo za novinarje

Izhodišča

Sistem celostnega varstva dediščine mora temeljiti na učinkovitem povezovanju vseh neposrednih izvajalcev javne službe varstva dediščine (Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, muzejev, knjižnic in arhivov), drugih raziskovalnih in izobraževalnih ustanov, ki delujejo na področju dediščine, ter javnosti oziroma dediščinskih skupnosti. Sistem celostnega varstva dediščine definira zakon. Zakoni so običajno omejeni na nujne in trajnejše vsebine, podrobnosti pa se urejajo v podzakonskih aktih. Kvaliteten zakon bi moral onemogočati koncentracijo pristojnosti v rokah vsakokratnega vodstva ministrstva za kulturo, za vse dejavnosti in odločitve varstva dediščine zahtevati strokovne podlage in krepiti samostojnost in sposobnost, tudi finančno in kadrovske, javne službe varstva dediščine.

Predlog Zakona o varovanju kulturne dediščine (ZVKD-2)

Splošne pripombe

Sklicatelji tiskovne konference ocenjujemo, da Predlog zakona o varovanju kulturne dediščine (ZVKD-2), ki je bil v javni razpravi med 20. 12. 2024 in 31. 1. 2025, v primerjavi z obstoječim zakonom na vrsti področij izrazito zmanjšuje stopnjo varstva kulturne dediščine.

ZVKD-2 je slabo pripravljen, nepremišljen in terminološko neustrezen. Pri pripravi predloga zakona niso bile opravljene resne in natančne analize zakonov držav, ki imajo varstvo dediščine urejen na podoben način, prav tako pa niso bile opravljene kredibilne ocene posledic uveljavitve predlaganega zakona. Predlog zakona je bil pripravljen v zelo ozkem krogu na Ministrstvu za kulturo brez strokovnjakov iz neposredne prakse varstva dediščine in strokovnjakov iz ved, ki znanstveno preučujejo in poučujejo kulturno dediščino. Predlog zakona ni bil v celoti usklajen z mednarodnimi zavezami Slovenije, saj le selektivno upošteva mednarodne konvencije, zlasti Okvirno konvencijo Sveta Evrope o vrednosti kulturne dediščine za družbo in Konvencijo Sveta Evrope o varstvu arheološke dediščine, ki ju je Slovenija ratificirala.

Konkretne pripombe

Omejevanje raziskovalne dejavnosti na področju dediščine

Predlog zakona ne samo ne upošteva znanstveno-raziskovalnega dela in potenciala javnih in drugih raziskovalnih ustanov na področju kulturne dediščine, temveč raziskav v kontekstu varstva kulturne dediščine celo ne dovoljuje. To velja zlasti za arheološke raziskave in raziskave znotraj redne dejavnosti muzejev. Predlagatelj v zvezi z arheološko dediščino ne upošteva znanstvenih interesov slovenskih in tujih znanstvenih ustanov in se dejansko opredeljuje samo do področja varstvene arheologije, kar kaže na enodimenzionalnost predlagalčevega razmisleka. Raziskovalno delo javne službe varstva je izrazito omejeno in podvrženo neposrednemu političnemu nadzoru, s čimer si politični organ prisvaja strokovne naloge.

Zmanjšanje stopnje varstva dediščine

Predlog zakona v celoti in brez obrazložitve opušča model preventivnega varovanja dediščine, uveljavljen v sedanjem zakonu. S tem odločilno zmanjšuje stopnjo varovanja dediščine, predvsem arheološke, hkrati pa s prenosom njene pravne zaščite iz Registra dediščine v prostorske akte tovrstno varovanje izrazito reducira. Po obstoječem zakonu morajo pripravljalci prostorskih aktov upoštevati vso registrirano arheološko dediščino, v predlogu novega zakona pa le arheološko dediščino, ki je razglašena kot spomenik ali navedena v varstvenih območjih dediščine (VOD). Arheoloških pomnikov je precej manj kot je preostalih enot dediščine, VOD-i pa še niso pripravljeni na način, da bi jih ministrstvo uveljavilo, in zelo vprašljivo je, kdaj sploh bodo in v kakšni obliki. V prehodnih določbah je sicer zapisano, da se kot obvezne sestavine upoštevajo vse enote dediščine, varovane v že sprejetih prostorskih aktih. Ni pa jasno, kako bo z novimi prostorskimi akti in koliko dediščine bo ostala brez dosedanjega pravnega varstva.

Olajšan postopek uničenja nepremične kulturne dediščine

V veljavnem zakonu 31. člen določa, da je potrebno v primeru odstranitve spomeniško zaščitene objekta pridobiti soglasje ZVKDS, o odstranitvi pa odloči minister. Na ta člen je bilo veliko pritožb, ker so bili objekti pogosto odstranjeni v nasprotju s strokovnim mnenjem zavoda. Predlog zakona ne upošteva teh pripomb, ampak odstranitev objekta celo olajša, saj omogoča nujne posege in odstranitev brez kulturnovarstvenega soglasja in ukinja obvezno dokumentarno varstvo, torej natančno dokumentiranje dediščine pred njenim dokončnim uničenjem. S tem bomo poleg samega objekta izgubili tudi vse podatke, ki so ključnega pomena za poznavanje razvoja stavbne dediščine in zgodovine arhitekture na Slovenskem, morda pa tudi v širšem prostoru.

Zmanjševanje strokovne avtonomije javne službe za varstvo kulturne dediščine

Predlog zakona resno zmanjšuje strokovno avtonomijo javne službe za varstvo kulturne dediščine. Trenutno delo sedmih območnih enot Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije (ZVKDS), ki prostorsko pokrivajo celotno državo, usklajujeta Služba za kulturno dediščino, ki je del ZVKDS, in generalni konservator kot njen vodja. Predlog zakona predvideva ukinitve Službe za kulturno dediščino in funkcije generalnega konservatorja, s čimer bo prenehala strokovna koordinacija med območnimi enotami pri poenotenju postopkov in merilih vpisovanja v register kulturne dediščine, pripravi strokovnih podlag za prostorske akte in določanju kulturno-varstvenih pogojev ter soglasij. Navidezna decentralizacija, kot jo zagovarjajo predlagatelji zakona, bo dejansko fragmentirala javno službo in jo strokovno oslabila.

Predlog zakona nikjer niti ne omenja potrebe po razvojno naravnani in delujoči javni službi, kaj šele, da bi to nujnost ubesedil v posameznih členih.

Poleg tega predlog zakona podeljuje ministru prevelika pooblastila pri organizaciji Zavoda za varstvo kulturne dediščine. Čeprav je ZVKDS samostojna strokovna pravna oseba na področju varstva in ne organ v sestavi ministrstva, ima po predlogu zakona minister za kulturo pravico, da npr. spreminja število in meje območnih enot, ne da bi bil pri tem zavezan kakršnim koli strokovnim podlagam.

Pomanjkljivo opredeljevanje muzejske službe, njenih funkcij in njenega delovanja

Predlog ZVKD-2 se izogiba definiranju in rabi osnovnih muzeoloških pojmov, kot so muzealija, muzealnost, muzealizacija. Izogiba se opredelitvi osrednje vloge muzejev, kot so npr. raziskovanje muzejskih predmetov in njihovega širšega konteksta, ohranjanje kolektivnega spomina, skupnih vrednot in tradicionalnega znanja skupnosti, komunikacija z javnostjo ter vključevanje skupnosti v dediščinske procese. Še posebej problematično je omejevanje že uveljavljenih muzejskih funkcij, ki omogočajo povezovanje skupnosti in jo opolnomočajo kot pomembnega partnerja pri ohranjanju in varovanju dediščine v izvirnem prostoru ter prispevajo h kakovosti življenja in utrjevanju identitete skupnosti.

Predlog ZVKD-2 pušča odprta vsa ključna vprašanja muzejev – organiziranost, financiranje, pristojnosti – in vse to prelaga na Uredbo, ki naj bi bila pripravljena z enoletnim zamikom in katere vsebina je v celoti neznana. Poleg tega Predlog ZVKD-2 vpeljuje pojem mreže muzejev, ki ni pojasnjen v definicijah zakona. Ni jasno, kako bo mreža muzejev vplivala na izvajanje državne javne službe muzejev. Očitne so težnje po obvladovanju muzejev s pomočjo državnega financiranja in s tem vzpostavljanju vzvodov moči. Namesto, da bi zakon okrepil sodelovanje med vsemi institucijami varstva – arhivi, knjižnicami, muzeji in Zavodom za varstvo kulturne dediščine, bo ZVKD-2, če bo sprejet, omejil takšno sodelovanje in s tem oslabil skupna prizadevanja za ohranjanje naše dediščine.

Sklep

Konkretne pripombe seveda ne zajemajo vseh težav tega zakona. Teh je preprosto preveč in se med seboj preveč prepletajo, da bi jih lahko ustrezno naslovili v tako kratkem času. Zato sklicatelji pozivamo predlagatelja, da se predlog zakon umakne, upošteva vse prispele načelne in konkretne pripombe, novo besedilo uskladi z vsemi ključnimi deležniki, tudi visokošolskimi ustanovami, ki imajo največ znanja na tem področju, ter zakon ponovno da v javno razpravo.

Sklicatelji

- Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani
- Slovenska akademija znanosti in umetnosti
- Znanstvenoraziskovalni center SAZU
- Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem

Udeleženci tiskovne konference

- Prof. dr. Matej Klemenčič, UL FF, matej.klemencic@ff.uni-lj.si
- Prof. dr. Predrag Novaković, UL FF, predrag.novakovic@ff.uni-lj.si
- Jana Puhar, UL FF, jp0725@student.uni-lj.si

Pripombe na Predlog ZVKD-2

- Filozofska fakulteta UL, Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo, Slovensko arheološko društvo in drugi: <https://www.ff.uni-lj.si/leto-dediscine-ff> (zavihek Mnenja in pripombe k predlogu Zakona o varovanju kulturne dediščine (ZVKD-2))
- Slovenska akademija znanosti in umetnosti: <https://www.sazu.si/events/679ca2c3490e834b5ae9f7ef>
- Zbornica za arhitekturo in prostor Slovenije: https://zaps.si/wp-content/uploads/2025/02/Pripombe_ZAPS-predlog-zakona-ZVKD-2.pdf
- Sindikat vzgoje, izobraževanja, znanosti in kulture Slovenije: <https://www.sviz.si/cas-za-kulturo/>
- Asociacija: <https://www.asociacija.si/si/2025/01/30/predlog-zakona-o-varovanju-kulture-dediscine-naj-misli-tudi-neodvisno-kulturo/>

Podatki o sklicateljih

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani je osrednja slovenska visokošolska ustanova na področju humanistike. Na fakulteti so se šolale in se še šolajo številne generacije arheologov, etnologov – antropologov, umetnostnih zgodovinarjev in zgodovinarjev, ki sestavljajo hrbtenico systemskega varstva dediščine na Zavodu za varstvo kulturne dediščine Slovenije, v muzejih in na Ministrstvu za kulturo, kot profesorji v osnovnem, srednjem in visokoškolskem izobraževanju prevzemajo odločilno vlogo pri izobraževanju in osveščanju o pomenu dediščine, poleg tega pa opravljajo še številne službe in dejavnosti v prid dediščine. Člani Filozofske fakultete se znanstveno ukvarjajo tudi s konservatorstvom, muzeologijo in heritologijo in s svojimi raziskavami postavljajo smernice za razvoj in delovanje muzejev in služb za varstvo kulturne dediščine.

Slovenska akademija znanosti in umetnosti

Slovenska akademija znanosti in umetnosti (SAZU) je najvišja nacionalna znanstvena in umetnostna ustanova. Združuje znanstvenike in umetnike, ki so bili izvoljeni med njene člane zaradi posebnih dosežkov v znanosti in umetnosti. Neguje, spodbuja in pospešuje znanost in umetnost ter s svojo dejavnostjo prispeva k razvoju znanstvene misli in umetniške ustvarjalnosti. Obravnava temeljna vprašanja znanosti in umetnosti ter sodeluje pri oblikovanju politike raziskovalne dejavnosti in umetniškega ustvarjanja. Organizira raziskovalno delo, tudi z univerzami in drugimi raziskovalnimi organizacijami, zlasti na področjih, ki so pomembna za poznavanje naravne in kulturne dediščine slovenskega naroda, za razvoj njegovega jezika in kulture.

ZRC SAZU

Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti, krajše ZRC SAZU, je osrednja znanstveno-raziskovalna ustanova predvsem s področja humanistike, družboslovja in izbranih področij naravoslovja. Danes šteje 18 inštitutov, skupno v njih deluje skoraj 300 raziskovalk in raziskovalcev. ZRC SAZU je soustanovitelj Koordinacije raziskovalnih inštitutov Slovenije in osrednji pobudnik slovenske veje globalnega gibanja Shod za znanost, ki prevprašuje razumevanje znanosti in njeno vlogo v sodobni družbi. ZRC

SAZU je nacionalni koordinator evropskih raziskovalnih infrastruktur. ZRC SAZU zagovarja načelo odgovorne znanosti, ki raziskovanje obravnava kot spoznavni proces, vpet v družbo, sestavljeno iz skupin z različnimi vrednotami, potrebami in pričakovanji.

Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem

Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem združuje pedagoge in raziskovalce številnih humanističnih strok ter izvaja študijske programe s področja humanistike na vseh treh stopnjah študija. Bila je prva, ki je izvajala študijski program Kulturne dediščine na 1. stopnji v slovenskem prostoru. Danes pa mladi na UP FHŠ lahko pridobijo izobrazbo s področja arheologije, antropologije, zgodovine, kulturne dediščine, geografije, medijskih študijev in jezikoslovja. Raziskovalno sodelavci UP FHŠ delujejo v dveh raziskovalnih inštitutih in pokrivajo širok nabor znanstvenih tem, med drugim tudi take, ki so neposredno vezane na področje varovanja kulturne dediščine. Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem je v partnerstvu s Parkom Škocjanske jame v letu 2021 pridobila tudi UNESCO katedro za interpretacijo in izobraževanje za spodbujanje celostnih pristopov k dediščini.

Podatki o udeležencih

Matej Klemenčič

Matej Klemenčič je redni profesor na Oddelku za umetnostno zgodovino UL FF, predsednik Strokovnega sveta ZVKDS in član izvršnega odbora [Slovenskega umetnostnozgodovinskega društva](#).

<https://www.ff.uni-lj.si/zaposleni/matej-klemencic>

Predrag Novaković

Predrag Novaković je redni profesor na Oddelku za arheologijo UL FF in predsednik [Slovenskega arheološkega društva](#).

Jana Puhar

Jana Puhar je študentka interdisciplinarnega doktorskega študijskega programa Humanistika in družboslovje, področje heritologija in kustosinja arheologinja v Posavskem muzeju Brežice.